

Dita Barona

Čella spēles mācību stundas plānojums

Mācību stunda ir laikā ierobežots, loģiski pabeigts, kopvesels mācību un audzināšanas procesa etaps. Savstarpējā saistībā tajā ietverti galvenie mācību procesa komponenti - mērķis, saturs, metodes, līdzekļi, organizēšana un rezultāti (1; 169)

Ar tradicionālo mācību stundas struktūru jāsaprot mācību stundas daļu savstarpējo kombināciju. Savukārt ar mācību stundas daļām - mācību stundas tradicionālo uzbūvi galvenokārt laika dimensijā. - ievaddaļa, pamatdaļa un nobeiguma daļa.

Stundas ievaddaļai ir dubulta funkcija – tā ievada stundu psiholoģiski un fizioloģiski, sagatavo audzēkni stundas pamatdaļai. Stundas ievaddaļai raksturīgā pazīme ir stundas sākums, kad audzēknis ienāk klasē, sasveicinās. Vācu čella spēles skolotāja L.Langeheine uzsver, ka lai audzēknis mācību stundā varētu koncentrēties un pilnvērtīgi strādāt, pēdējās 5 minūtes pirms stundas vajadzētu ievērot *miera stāvokli* bez garīgas aktivitātes – nelasīt grāmatas, nerunāt pa telefonu un nekomunicēt ar skolas biedriem (7; 37). Diemžēl praksē bieži vien tā nenotiek, tāpēc pedagogam būtu vēlams vērsties pie audzēkņa ar kādu ieinteresējošu paziņojumu vai uzvedinošu jautājumu, lai audzēknis varētu pārslēgties no ikdienas notikumiem uz mācību uzdevumiem. Mācību stunda - tā ir skolēna – skolotāja nemitīga saskarsme. Skolotājam jāveido labvēlīga atmosfēra klasē, lai audzēknis varētu koncentrēties mācību darbam – izprast stundas mērķi kā arī sasniegt vēlamo rezultātu. Šāds ievads mobilizē audzēkni darbam - tā ir audzēkņa psiholoģiskā sagatavošana stundai. Lai fizioloģiski sagatavotu audzēkni mācību stundai, dažkārt stundas ievadā nepieciešami ķermeņa atbrīvošanas un roku iesildīšanas vingrinājumi. Iesācējiem ļoti produktīvi ir roku atbrīvošanas vingrinājumi, kuri balstīti uz konkrētām psiholoģiski asociatīvām darbībām. Ar iesācējiem būtu jāpadzied, būtu vēlami muzikālo dzirdi, ritma izjūtu un muzikālo atmiņu attīstoši vingrinājumi. Ar visu vecumu audzēkņiem obligāti, ir vismaz dažas minūtes jāiespēlējas – spēlējot gammas, vingrinājumus, etīdes. Mācību materiālam, uz kura bāzes notiek iespēlēšanās, jābūt pakārtotam stundas pamatdaļas uzdevumiem. Vēlākajās klasēs un īpaši vidusskolā audzēkņi ierodas uz stundu jau iespēlējušies, kas, savukārt, pieļauj pedagogam stundas ievada daļu maksimāli saīsināt, atstājot pēc iespējas vairāk laika stundas pamatdaļai.

Stundas pamatdaļā audzēkņa koncentrācijai uz mācību uzdevumu jābūt optimālai, atbilstoši katra skolēna mācāmībai. To nedrīkst pārvērst par izklaidējošu epizodi audzēkņa

dzīvē, jo ar katru mācību stundu skolēnam jāiemāca turpmākajā dzīvei tik nepieciešamo īpašību – spēju nopietni strādāt. Šajā stundas daļā varētu izdalīt sekojošus etapus:

□ Skolēna zināšanu un prasmju pārbaude - audzēknis atskaņo sagatavoto programmu vai tās daļu – no sākuma pedagogam ieteicams noklausīties atskaņojumu kopumā, lai vispārīgi noskaidrotu situāciju – cik nopietni audzēknis gatavojies stundai, kādas ir viņa vispārējās problēmas – gan tehniskās, gan muzikālās, varbūt psiholoģiskās vai emocionālās. Pēc tam pedagogs varētu aicināt audzēkni novērtēt savu izpildījumu, visbeidzot dot savu novērtējumu un norādījumus, kā novērst konkrētus trūkumus, ja tādi atklājušies. Atkarībā no dotā uzdevuma - vai konkrētais skaņdarbs ir mācīšanās fāzē vai jau noslēdzošajā fāzē – šajā stundā atskaņojams pēdējo reizi – izriet turpmākā darbība. Ja skaņdarbu paredzēts pabeigt, tad pedagogs dod uzreiz savu vērtējumu, norāda kļūdas un norāda kā trūkumus varētu novērst ar instruktīvā vai nākoša mākslinieciskā materiāla palīdzību. Vai arī norāda uz kļūdām, kuras iespējams tūlīt labot, varbūt izstrādā kādu atsevišķu elementu un tad lūdz audzēkni atskaņot skaņdarbu vēlreiz, lai varētu izdarīt savu galējo vērtējumu.

Ja skaņdarbu paredzēts turpināt apgūt, tad darbības modeļi var būt visdažādākie – kopīgi ar audzēkni tiek analizēti trūkumi, noskaidrotas grūtības un atrasti risinājumi to pārvarēšanai, tad konkrēti izstrādāti atsevišķi elementi tekstā vai, ar īpašu vingrinājumu palīdzību, ārpus teksta. Tādējādi tiek nostiprināts mācību materiāls vai nu izspēlējot visu skaņdarbu vēlreiz, vai nu apstājoties pie atsevišķu posmu izstrādāšanas (jaunākajās klasēs, nelielā apjoma un nepilnīgo iemaņu dēļ, vēlams atkārtot visu skaņdarbu, kas nav lietderīgi veikt vecākajās klasēs, bet arī te jāvadās pēc konkrētā mācību uzdevuma, jo nepilnīga varētu būt, piemēram, arī nepareizas skaņdarba formas izpratne, kas, neapšaubāmi, prasa visa skaņdarba atkārtojumu).

Vecākajās klasēs var neatprasīt visu mājās uzdoto, ļaujot audzēknim izvēlēties – ko viņš konkrētajā stundā vēlētos atskaņot (piemēram vienu vai otru etīdi), tas ļauj audzēknim attīstīt paškontroles un pašvērtēšanas spēju. Šajā punktā, protams, pedagogam jābūt ārkārtīgi uzmanīgam, jābūt individuālai pieejai.

□ Jaunās vielas izklāsts ir ļoti atbildīga stundas daļa, nereti ar to var arī iesākt stundas pamatdaļu. Parasti audzēkņi ar lielu interesi un entuziasmu ķeras pie jauno zināšanu un prasmju apguves, bet vēlme apsīkst līdz ar faktisku nespēju veiksmīgi sekot jaunajiem mācību uzdevumiem (dažkārt audzēkņiem skaņdarba sākotnējā iestudēšana ir ļoti mokošs process, viņi apgalvo, ka patīk spēlēt tikai tad, kad jau labi apgūts nošu teksts). Jaunā satura apgūvē veiksmi

uztur un tālāk attīsta motivācija. Skolotājam ļoti gudri jāveic audzēkņa psiholoģiskā sagatavošana – motivācija pārejai uz jaunu mācību materiālu. Jāieinteresē ar jauna skaņdarba saturu vai varbūt tikai jaunu elementu – štrihu, skaņas krāsu u.c.. Skolotājam jāpanāk, lai audzēknim rodas konkrēts priekšstats par apgūstamo materiālu (varbūt jāspēlē pašam vai jāliek klausīties ieraksti), jāpanāk, lai skolēns saprot un uztver jauno paņēmienu un izprot tā nozīmīgumu - piemēram, nospēlē epizodi ar *jauno* štrihu un ar kādu citu no audzēknim jau zināmajiem, norāda atšķirību, pārliecina par jaunā nepieciešamību. Tad sākas praktiska darbība – audzēknis iepazīstas ar jauno skaņdarbu vai paņēmienu praktiski spēlējot, skolotājam jāizklāsta ar kādiem līdzekļiem viņš varēs patstāvīgi apgūt uzdoto vingrinoties mājās, jāpārliecina vai audzēknis ir sapratis uzdoto un varēs veiksmīgi izpildīt mājas uzdevumu.

Lai audzēknis varētu gūt zināšanas, prasmes čella spēlē un lai izprastu mācību uzdevumu, pedagogam jāpielieto sekojošas mācību metodes:

1. *dzīvā vārda metode* jeb mutvārdu skaidrojums tiek pielietots visbiežāk un visplašākajā spektrā. Ar šīs metodes palīdzību pedagogs palīdz attēlot audzēkņiem skaņdarba saturu, raksturu, stilu, žanru un formveidi, izskaidro spēles paņēmienu pielietojumu, norāda uz kļūdām, izskaidro to rašanās iemeslus, kā arī skaidro paņēmienus, kā grūtības pārvarēt. Tie var būt garāki skaidrojumi emocionālā noskaņojuma radīšanai, kā arī īsi, trāpīgi epitēti, kas konkrētajā situācijā ievirza audzēkņa domāšanu un izpildījumu pareizā virzienā. R.Sapožņikovs raksta: *[..] izdevies tēlainis salīdzinājums, poētiski aprakstīta dabas aina, salīdzinājums ar kādu citu mākslas veidu var modināt audzēkņa muzikālo fantāziju, izraisot nepieciešamo asociāciju* (28; 116);
2. demonstrēšana uz instrumenta – audzēknis klātienē iepazīstas ar spēles tehniskajiem paņēmieniem, mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem un to pielietojumu. Tādējādi audzēknis var gūt priekšstatu par skaņas kvalitāti, muzikālās frāzes attīstību, tempa izvēli. Pedagoga izpildījumam jābūt pārliecinošam un pēc nepieciešamības jātiek papildinātam ar paskaidrojumiem;
3. ļoti tuva iepriekšējai metodei ir ievērojamu atskaņotājmākslinieku ierakstu klausīšanās un video ierakstu skatīšanās;
4. muzikālo motīvu dziedāšana. Tā ir ļoti izplatīta metode, ar kuras palīdzību audzēknim tiek demonstrēts kādas konkrētas epizodes muzikālais frāzējums, dinamika, *rubato* u.c.. Arī šī metode tiek kombinēta ar vārdiskiem paskaidrojumiem;

5. žestikulācija – līgas kustības palīdz audzēknim izprast frāzes plūdumu, energiskas kustības palīdz izvēlēties pareizu tempu, sakārto metroritmisko struktūru. Šī metode parasti tiek papildināta ar vārdiskiem paskaidrojumiem vai dziedāšanu, dažkārt arī ar izteiksmīgu mīmiku;
6. ritma sišana ar zīmuli vai ar kāju, plaukstu sišana spēles laikā. Arī šī ir viena no biežāk pielietotām metodēm darbā ar audzēkņiem. Šo, tomēr, rekomendētu izmantot tikai galējas nepieciešamības gadījumā, kad audzēknis, neapzinoties, maina tempu un izpilda nepareizu ritmu. Bieža šīs metodes pielietojuma trūkums ir tāds, ka audzēknis vairs patstāvīgi neprot kontrolēt savu spēli. Ir novēroti gadījumi, kad pat ieskaitēs vai eksāmenos audzēknis neprot izvēlēties tempu un ir bezspēcīgs bez jau pierastā ritmiskā atbalsta, pedagogs sāk intensīvi sist ar kāju. Tā jau ir rupja pedagoģiska kļūda.

Vēl tiek pielietota diskusijas metode, darbs ar grāmatu un notīm; īpaši izdalāma ir bilingvālā metode, kura paredz otras valodas kā saziņas un mācību valodas izmantošanu mācību procesā.

Mācību stundas noslēguma daļā pedagogs uzdod mājas uzdevumus – vēlams aicināt audzēkni pašu atcerēties stundas gaitu un jau tās laikā uzstādītos uzdevumus, noskaidrot to izpildes metodiku, kā arī novērtēt audzēkņa darbu stundā. Stunda jāpabeidz tā, lai gan pedagogam, gan audzēknim būtu vēlēšanās tikties arī nākamajā reizē.

Mācības stundas struktūru veido tradicionālie didaktiskie uzdevumi – zināšanu un prasmju pārbaude, jaunās vielas izklāsts, jaunu spēles paņēmieni apguve, apgūto spēles paņēmieni nostiprināšana un attīstīšana, nepilnību novēršana un gatavošanās ieskaitei, eksāmenam vai koncertam. Šie elementi stundā var iekļauties proporcionālā līdzsvarā, vai kāds no tiem var būt pārsvarā. Tā veidojas dažādi mācību stundas struktūras tipi: viendabīgās un neviendabīgās jeb kombinētās (sadalītās jeb diferencētās un apvienotās jeb integrētās) stundas.

1. Praksē visbiežāk pielietotie **viendabīgās stundas** tipi ir:

- a) jaunās vielas izklāsta stundas. Tās ir stundas, kurās tiek apgūti tikai jauni skaņdarbi, eņģes, gammas. Parasti šāda tipa stundas ieteicams vadīt pēc eksāmena, ieskaites, koncerta vai pēc kontrolstundas, kurā iepriekšējā mācību materiāla apgūšana pabeigta un noslēgusies ar vērtējumu.
- b) Apgūstamā mācību materiāla izstrādāšanas, prasmju nostiprināšanas stundas – visbiežāk praksē lietotais viendabīgās stundas tipa variants – stundas, kurās notiek padziļināts darbs pie katra konkrētā skaņdarba formas, žanra un stila izpratnes,

māksliniecisko izteiksmes līdzekļu pielietojuma un tehniskajām grūtībām, ar mērķi padziļināt zināšanas, attīstīt prasmes, sagatavot skaņdarbus publiskam atskaņojumam vai kontrolstundai.

Praksē pielieto vēl sekojošus viendabīgās stundas tipa variantus: kontrolstundas, atkārtojuma stundas un izpildījuma un kļūdu analīzes stundas. Viendabīgās stundas visbiežāk izmanto darbā ar vidusskolas audzēkņiem.

2. Neviendabīgās jeb kombinētas stundas sevī iekļauj visu didaktisko elementu sistēmu, kas nodrošina skolēniem vienmērīgu un sabalansētu mācību darbu. Didaktiskie elementi kombinētās stundas struktūrā var tikt sakārtoti stingri noteiktā secībā un atdalīti cits no cita. Tādu stundu sauc sadalīto vai diferencēto (piemēram – zināšanu prasmju pārbaude un jaunās vielas izklāsts un apguve). Tomēr visbiežāk pielietotais stundas tips ir integretā jeb apvienotā stundas, kurā didaktiskie elementi nav norobežoti, bet saplūst vienotā stundas gaitā (19:102). Šis stundas tips visvairāk sasaucas ar čella spēles pedagogiem tik labi zināmo pakāpenības principu – katra jauna elementa apguve izriet no iepriekšējā (prasmju pārbaude, kļūdu analīze, vingrināšanās un mācību materiāla tālāka izstrādāšana).

Visa mācību procesa un ikvienas mācību stundas didaktiskā loģika ir virkne – **mērķis – līdzeklis – rezultāts**. Izglītības programmas un arī čella spēles mācību programmas galvenais mērķis ir sekmēt katra audzēkņa veidošanos par garīgi attīstītu, brīvu un radošu personību, no kā izriet arī galvenie uzdevumi – apgūt zināšanas un prasmes čella spēlē, attīstīt muzikalitāti, audzināt gribasspēku, iemācīt mācīties un patstāvīgi strādāt utt.. No šiem globālajiem mērķiem un uzdevumiem izriet katras mācību stundas mērķis un galvenie uzdevumi.

Pedagogs sastāda audzēkņa individuālo plānu visam mācību gadam, kuram jāatbilst mācību priekšmeta programmai un audzēkņa individuālajām spējām – zināšanām, prasmēm un attieksmēm, paturot prātā indivīda potenciālo progresu mācību procesā. Stīgu nodaļā tiek plānots vienots ieskaīšu, mācību koncertu un eksāmenu grafiks no kura vadoties pedagogs veido mācību gada kalendāro plānu. Mācību stundai atvēlētais laiks jāizmanto intensīvi, tāpēc pedagogam ļoti nopietni un pārdomāti jāizvirza mērķi gan ilgākam mācību periodam, gan atsevišķi katrai stundai, kurai jāiekļaujas vienotā sistēmā. .

Pedagogam gatavojoties mācību stundai, jāparedz, kam vajadzētu notikt un šim paredzējumam *jādibinās pedagoģiskās kultūras vērtībās – paradigmā, taksonomijā, modelī,*

shēmā – un jāizstrādā savs konkrētais, situācijai atbilstošais un tādēļ arī zināmā mērā oriģināls rīcības projekts (1; 37).

Tās ir t.s. teorētiskās prasības, bet *nevienu teoriju nav spējīga pateikt priekšā skolotājam, kas viņam jādara šajā mācību stundā [..]. Skolotājs rada vismaz divreiz – gatavojoties stundai un stundas laikā (1; 38).*

Mācību stunda ir pedagoga un audzēkņa mācību sadarbība, mijiedarbība un nemitīga saskarsme. Pedagogam ir jābūt elastīgam, jo audzēknis ne vienmēr ir gatavs realizēt pedagoga nospraustos mērķus konkrētajā stundā. Pedagogs drīkst, ja tas ir nepieciešams, atkāpties no sākotnēji uzstādītā mērķa līdz brīdim, kamēr viņš spēj audzēkņa interesi, pieredzi vai emocionālo stāvokli izmantot pedagoģiskos nolūkos. Tas būtu bērncentrētās mācību stundas organizēšanas līmenis – *process no bērna vērtīborientācijām uz viņa zināšanām, caur viņa praktisku darbošanos (1; 174).*

Neapšaubāmi, ka mācību stundas atšķirsies viena no otras – vienu un to pašu mācību uzdevumu pedagogs katram audzēknim mācīs atšķirīgi, respektējot audzēkņa individualitāti. Arī vienam un tam pašam audzēknim strādājot pat ar vienu un to pašu *elementu* pedagogs katru reizi strādās varbūt citādi, atradīs kādus jaunus paņēmienus, kas būs vairāk piemēroti konkrētā audzēkņa mācību uzdevuma realizēšanai. Līdz ar to mācību stunda un stundu sistēma čella klasē ir ļoti dinamiska, tās būtiskākā pazīme ir dinamiskā interaktivitāte, spraigums, mainīgums un radošā improvizācija.

Tā ir čella stundas un visu individuālo stundu priekšrocība – radoša audzēkņa un pedagoga sadarbība, kas ļauj katram bērnam, atbilstoši viņa mācāmībai, sasniegt optimālus mācību rezultātus. Tā ir stunda kā *[..] skolotāja un skolēna sadarbības objekts, kuras saturs dibināts skolēna aktuālajā pieredzē, viņa pārdzīvojumos un pedagogs savu darbību balsta uz tādu fundamentālu, pedagoģisku principu kā produktīvo interaktivitāti jeb bērncentrēto pieeju (1; 147).* Tātad, tikai tas skolotājs, kurš spēj dinamiski mainīt konkrētajai stundai paredzētos mērķus un plānojumu, atkarībā no stundas faktiskās norises, ir labs, laikmetīgs skolotājs.